

Projekat finansira Evropska unija u okviru
programa „Podrška civilnom društvu“

MDRI-S

Stvaranje ovog letka pomogla je Evropska unija. Sadržaj letka je isključivo
odgovornost MDRI-S i ne odražava nužno stavove Evropske unije.

Imam pravo:
POSLOVNA SPOSOBNOST

ŠTA JE POSLOVNA SPOSOBNOST?

Poslovna sposobnost je mogućnost osobe da svojom vlastitom aktivnošću, odnosno, izražavanjem volje stiče prava i obaveze. Ona je **preduslov za ostvarivanje svih ličnih prava**. Osoba koja je poslovno sposobna može sklapati ugovore, dati pristanak na lečenje, donositi odluke o tome gde će živeti, raspolagati svojom imovinom, podnositi tužbe i žalbe, sklapati brak, donositi odluke o priznanju majčinstva ili očinstva, podizati decu, birati na parlamentarnim, predsedničkim, lokalnim izborima ili glasati na referendumu, podizati kredite, odnosno, **preduzimati sve pravne radnje koje odrasla osoba može preduzeti u svom svakodnevnom životu**.

Možete čuti da osoba i bez poslovne sposobnosti može naslediti imovinu. To je tačno, međutim, bez poslovne sposobnosti osoba ne može **raspolagati** tom imovinom. Ovo je bitno razumeti jer nasleđivanje imovine gubi značaj ukoliko je ne možemo koristiti, prodati, iznajmiti...

OSNOVNO O POSLOVNOJ SPOSOBNOSTI:

Poslovna sposobnost stiče se punoletstvom, dakle kada osoba napuni osamaest godina. **Poslovna sposobnost može se u određenim okolnostima oduzeti ili ograničiti**. Te okolnosti, kao i sama procedura i pravila definisani su u zakonima. Samo sud može nekome oduzeti poslovnu sposobnost. Postupak za oduzimanje poslovne sposobnosti pokreće i vodi sud po službenoj dužnosti, a predlog za pokretanje mogu dati: centar za socijalni rad, bračni drug, dete ili roditelj osobe, a predlog mogu podneti i deda, baba, brat, sestra i unuci, ukoliko žive u porodičnoj zajednici sa tom osobom.

Prema Porodičnom zakonu, osobe koje mogu biti lišene poslovne sposobnosti su:
(podvučeno je šta sud treba da utvrdi da bi nekome oduzeo poslovnu sposobnost)

Punoletno lice koje zbog bolesti ili smetnji u psiho-fizičkom razvoju nije sposobno za normalno rasuđivanje te zbog toga nije u stanju da se samo stara o sebi i o zaštiti svojih prava i interesa može biti potpuno lišeno poslovne sposobnosti. (član 146.)

Punoletno lice koje zbog bolesti ili smetnji u psiho-fizičkom razvoju svojim postupcima neposredno ugrožava sopstvena prava i interese ili prava i interese drugih lica može biti delimično lišeno poslovne sposobnosti. (član 147.)

U praksi su najčešće osobe sa intelektualnim teškoćama i osobe sa mentalnim teškoćama podvrgnute ovom postupku. Takođe, poslovna sposobnost se oduzima i starijim osobama u stanjima demencije, osobama koje su zavisne od alkohola ili opojnih sredstava (droge) i osobama kod kojih je usled nesreće došlo do oštećenja mozga. U retkim slučajevima se može dogoditi da se i osobi sa nekim fizičim invaliditetom oduzme poslovna sposobnost.

DVE MOGUĆNOSTI KOD ODUZIMANJA POSLOVNE SPOSOBNOSTI:

Poslovnu sposobnost sud može oduzeti u potpunosti što znači da osoba ne može sama preduzimati nikakve radnje, **već sve odluke u njeno ime donosi njen staratelj**. Takođe, sud može delimično oduzeti poslovnu sposobnost što znači da za osobu **odluke donosi staratelj samo u pojedinim životnim oblastima**, kao što su na primer odlučivanje o medicinskom tretmanu, raspolaganje novcem i drugo. U ovom slučaju sud mora tačno navesti za koje oblasti života osobi treba postaviti staratelja. U praksi je delimično lišavanje retko i čini oko 5% svih slučajeva lišavanja poslovne sposobnosti.

PRODUŽENJE RODITELJSKOG PRAVA:

Nad osobama sa intelektualnim teškoćama često se produžuje roditeljsko pravo. Bitno je znati da produženje roditeljskog prava **ima potpuno iste posledice kao i lišenje poslovne sposobnosti**. Osoba ima položaj maloletnika ispod 14 godina, odnosno, nema poslovnu sposobnost.

Razlika je u vremenu pokretanja postupka – roditeljsko pravo se produžuje pre nego što osoba napuni 18 godina, a poslovna sposobnost se oduzima nakon što osoba napuni 18 godina. Takođe, roditelji u ovom slučaju nemaju obaveze staratelja koji su postavljeni nakon lišavanja poslovne sposobnosti (na primer izveštanje o svom radu i štićeniku), već zadržavaju svoje redovne roditeljske obaveze, kao što je obaveza izdržavanja.

KOJA JE RAZLIKA IZMEĐU POSLOVNE I RADNE SPOSOBNOSTI?

Poslovna sposobnost i radna sposobnost **su različiti termini**. Radna sposobnost se stiče sa 15 godina. Imajući u vidu da pojedine vrste invaliditeta mogu uticati na sposobnost za obavljanje pojedinih poslova, kod osoba sa invaliditetom može se procenjivati radna sposobnost. Ocenu radne sposobnosti i mogućnosti zaposlenja ili održanja zaposlenja vrši komisija organa veštačenja Republičkog fonda za penzijsko i invalidsko osiguranje. Odluku o tome da li je osoba potpuno radno sposobna, radno nesposobna ili delimično radno sposobna donosi Nacionalna služba za zapošljavanje na osnovu procene ove komisije.

Dakle, poslovna sposobnost procenjuje se isključivo pred sudom i njeno oduzimanje ima efekte na sve oblasti života, što uključuje i rad i zapošljavanje. Radnu sposobnost procenjuje Nacionalna služba za zapošljavanje i rezultati ove procene imaju uticaj samo na mogućnost rada i zapošljavanja. Iako su ova dva termina pravno različita, u životu postoji veza između njih.

Pojednostavljeno, može se reći da osoba lišena poslovne sposobnosti može u stvarnosti biti sposobna da radi, ali ona nema pravo da se zaposli. Takođe, ako nema poslovnu sposobnost, ona ne može pristupiti ni proceni radne sposobnosti. Sa druge strane, osoba koja je procenjena kao nesposobna za rad može imati poslovnu sposobnost.

ZAPOŠLJAVANJE I POSLOVNA SPOSOBNOST:

Kao što smo već naveli, osoba koja je potpuno lišena poslovne sposobnosti, između ostalog, nema pravo da se zaposli jer ne može da sklopi ugovor o radu. U ovom slučaju, čak ni odobrenje staratelja nema pravno dejstvo, jer se osoba bez poslovne sposobnosti izjednačava sa mlađim maloletnikom (ispod 14 godina), a radna sposobnost se u Srbiji stiče sa 15 godina. Za osobu koja je delimično lišena poslovne sposobnosti teoretski ne postoje prepreke za zapošljavanje, osim u slučaju kada je sud izričito odredio da se poslovna sposobnost ograničava u tom delu (sklapanje pravnih poslova, zapošljavanje ili rad).

Bitno je napomenuti da osobe koje su lišene poslovne sposobnosti mogu biti radno angažovane, međutim ova mogućnost nije adekvatno rešenje, jer ne garantuje ostvarivanje prava iz radnog odnosa.

MATERIJALNA PRAVA I POSLOVNA SPOSOBNOST:

Nijedan zakon ne propisuje da osoba mora da bude lišena poslovne sposobnosti da bi ostvarila neko pravo (npr. pravo na tuđu negu i pomoć). Međutim, u sistemu socijalne zaštite razvila se praksa da se oduzimanje poslovne sposobnosti postavlja kao uslov dobijanja materijalne ili neke druge pomoći. U ovakvim slučajevima, najbolje je zatražiti pisano obrazloženje, a ukoliko ga ne dobijete, dobro je da imate dokaz da ste ga tražili, jer ćete moći da se obratite drugim institucijama i organizacijama.

Za podršku i pomoć se možete obratiti nevladinim organizacijama za ljudska prava i nezavisnim državnim telima koja su dužna da štite prava građana i građanki (Zaštitnik građana, Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, Poverenik za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti).

VRAĆANJE POSLOVNE SPOSOBNOSTI:

Zakonska mogućnost za vraćanje poslovne sposobnosti postoji, međutim ona podrazumeva da **prestanu postojati razlozi zbog kojih je došlo do oduzimanja poslovne sposobnosti**. Na primer, ukoliko je do lišenja došlo zbog pogoršanja mentalnog zdravlja, osoba mora dokazati na sudu da se situacija promenila i da više ne postoji mogućnost da će ugroziti sebe ili druge, zbog toga što ne može voditi brigu o sebi. Međutim, situacija je teža u slučaju kada je, na primer, samo zbog invaliditeta nad osobom produženo roditeljsko pravo ili joj je oduzeta poslovna sposobnost, jer ti razlozi jednostavno ne mogu prestati da postoje.

U praksi je vraćanje poslovne sposobnosti izuzetno retko, verovatno i zato što osobe koje su lišene poslovne sposobnosti nisu upoznate sa ovom mogućnošću, a staratelji, sudovi (koji su ovlašćeni da pokreću postupke) i centri za socijalni rad nisu zainteresovani za ove postupke.

Od 1000 slučajeva u kojima su sudovi u Srbiji odlučivali o poslovnoj sposobnosti osoba, u samo dva slučaja odlučili su vratiti poslovnu sposobnost osobama kojima je ona bila oduzeta!

DA LI JE LIŠENJE POSLOVNE SPOSOBNOSTI POTREBNO?

Roditelji nemaju zakonsku dužnost lišiti svoju decu poslovne sposobnosti, odnosno, produžiti roditeljsko pravo nad njima.

Drugi način za postavljanje ovog pitanja je: da li je nekoj osobi potrebno ograničiti prava?

Ako znamo da je svrha ovog ograničenja **zaštita osobe i drugih ljudi od posledica loših odluka**, bitno je imati u vidu da lišavanjem poslovne sposobnosti osoba gubi moć nad vlastitim životom, dok u isto vreme, ne dobija istinsku zaštitu i podršku koja joj je potrebna od porodice i društva.

U nekim državama postoji alternativa ovim postupcima – uspostavljeni su sistemi koji pružaju podršku u svakodnevnim životnim odlukama onim osobama koje imaju teškoća u samostalnom funkcionisanju kada im je ona potrebna. U Srbiji ovakvi mehanizmi trenutno ne postoje, barem ne u formalnom obliku. Međutim, porodica, prijatelji i druge bliske osobe su uglavnom te koje mogu pomoći osobi da postigne što viši nivo samostalnosti, tako što će joj pomagati i davati podršku u odlučivanju o tome kako provoditi vreme, s kime se družiti, kako trošiti novac...bez obzira na to da li su te odluke „dobre“ ili „loše“.

Pre donošenja odluke o oduzimanju poslovne sposobnosti svakako savetujemo da se konsultujete sa organizacijama koje se bave ovom oblašću, poput: MDRI-S, Inicijative za inkluziju VelikiMali, Beogradskog centra za ljudska prava, Međunarodne mreže pomoći IAN itd.

MDRI-S zagovara reformu instituta poslovne sposobnosti koja će biti usaglašena sa čl.12. Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom, a koji obavezuje na poštovanje pune poslovne sposobnosti osoba sa invaliditetom i uspostavljanje sistema koji će osigurati pružanje adekvatne podrške u odlučivanju svim osobama kojima je podrška potrebna.

Slobodno nam se obratite sa pitanjima u vezi sa ovom temom u pisanoj formi ili putem telefona na:

Inicijativa za prava osoba sa mentalnim invaliditetom MDRI-S

Bulevar kralja Aleksandra 171, Beograd

Tel: (011) 3837 204, (011) 3837 205

e-mail: mdri.serbia@gmail.com

Zahvaljujemo Udruženju „Duša“ koje okuplja korisnike psihijatrijskih usluga i članove njihovih porodica na pomoći u oblikovanju ove publikacije.